

"YALNIZLIK" VE "YALAN" BAĞLAMINDA KURGULANAN ÜÇ ROMAN KAHRAMANI: FAHİM BEY, SAMİM VE HAYRİ İRDAL*

Recai ÖZCAN**

ÖZET

Edebiyat, toplumun siyasi, sosyal, ekonomik alanlarda karşı karşıya kaldığı problemleri farklı türlerle, farklı biçimlerde yansıtır. Türkiye’de 1930’lu yıllarda yoğunlaşan eski-yeni tartışmalarının ortasında kalan, zihnindeki yeni hayat arzusunu romanlarında kurmaya çalışan yazar, kimi zaman toplumcu gerçekçi bir yol izlemiş kimi zaman da birey psikolojisini öne çıkararak, bireyin gelenek karşısındaki duruşunu, toplumla çatışmasını anlatma yoluna gitmiştir. Modern hayatla birlikte bireyin karşı karşıya kaldığı bir problem olarak ortaya çıkan “yalnızlık” ve “yabancılaşma” gibi hâller, romanımızda ilk kez Cumhuriyet’in kuruluşunu izleyen yıllarda, psikolojinin ve psikanalizin kavramları da kullanılarak yoğun biçimde işlenmiştir. Modern hayatın büyük bir sorun olarak gündeme getirdiği bireyin yalnızlığı, edebi eserlere de yansımış, bazı roman kahramanlarının “yeni dünya” arayışına zemin hazırlamıştır. Bu arayış, Fahim Bey ve Biz romanında olduğu gibi, bireyin kendi iç dünyasına yönelmesi ya da Yalnızız romanındaki gibi Simerenya tarzı “ütopik” bir dünya tasavvuru biçiminde ortaya koyulurken; Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanında olduğu şekliyle, bireyin, içinde olmaktan çoğu zaman zevk aldığı, gerçekle hayal arasında var olan “büyülü” bir dünya hâline gelmiştir. Buna bağlı olarak bu yazıda “yalnızlık” ve “yalan” kavramlarının Fahim Bey ve Biz, Yalnızız ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanlardaki görünüşleri; yazarlarının ve roman kahramanlarının bu kavramlara yükledikleri anlamlar ve bunların birbiriyle ilişkileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık, Yalan, Abdülhak Şinasi Hisar, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Roman.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: recaiozcan@duzce.edu.tr

**THREE NOVEL CHARACTERS THAT ARE FICTIONALIZED
UNDER THE CONTEXT OF "LONELINESS" AND "LIE": FAHİM
BEY, SAMİM, HAYRİ İRDAL**

ABSTRACT

Literature reflects the problems that society face with in political, social and economical areas in different forms. In Turkey, the writer, who finds himself between old-new discussions-which increased in 1930s-, tries to establish his new life desire in his novels, sometimes follows a socialist and realistic way and sometimes puts forward individual psychology in order to explain the stand of an individual against traditions. The situations like "loneliness" and "alienation" came up as a problem in modern life that an individual face with and these situations were intensely mentioned in our novels in early times of Turkish Republic by using the notions of psychology and psychoanalysis. Loneliness of individual, which modern life brings forward as a major problem, is seen in literary works and paves the way for "new world" searches of some novel characters. While this search is presented as turning of individual towards his own inner world in "Fahim Bey ve Biz" novel, or presented as Simerenya style utopic world imagination in Yalniziz novel; in Ahmet Hamdi Tanpınar's Saatleri Ayarlama Enstitüsü novel it becomes a magic world between real and imagination in which the individual mostly likes to be in. Therefore, in this article, appearances of "loneliness" and "lie" subjects in Fahim Bey ve Biz, Yalniziz and Saatleri Ayarlama Enstitüsü novels and meanings that are attributed to these subjects by writers and characters of these novels and their relations are discussed.

Key Words: Loneliness, Lie, Abdülhak Şinasi Hisar, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Novel

Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı adlı kitabında Alemdar Yalçın, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanmış romanların tamamına yakınının "yakın tarihimiz"le hesaplaşmasının sebeplerinden birinin toplumun yaşadığı "siyasi acılar" olduğunu belirtir.¹ II. Meşrutiyet, Balkan savaşları, Birinci Dünya savaşı gibi, toplumsal hafızamızın son dönemlerini işgal eden bu olaylar, romanımıza farklı yönleriyle yansımıştır. 1930 ve sonrasında kaleme alınan romanların birçoğunda, bir yandan değer çatışmaları² diğer yandan "Yeni Hayat" arayışları konu edilir. Roman yazarı bu arayışlarda etrafındaki sıradan, yoksul ama hayatı seven şehir insanını götürür ve anlatır.³ Osman Gündüz'ün, Türk romanının gelişim sürecinde Tanzimat, Servetifünun ve Meşrutiyet dönemlerinden sonra "olgunlaşma dönemi" olarak adlandırdığı Cumhuriyet Dönemi⁴; Feridun Andaç'ın "tutunamayan küçük insanın kentteki serüveninin" romanlarda anlatıldığı Aydınlanma

¹ YALÇIN, Alemdar, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Günce Yayınları, Ankara, 1998, sh.15.

² Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar Türk Romanında değerler çatışmasını yansıtan istatistik veriler için Bkz. ARIK, Şahmurat, *Cumhuriyet Öncesi Türk Romanında Değerler Çatışması*, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, İkinci Basım, Sayı 65-66-67, Ankara, 2002, sh.300.

³ Bu algı değişiminde Batı dünyasında gelişen sürrealist, varoluşçu düşüncelerin edebiyatımıza etkisi önemlidir.

⁴ GÜNDÜZ, Osman, "Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana", *TURKISH STUDİES- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-ISSN: 1303-9199, Volume 4/1-I Winter 2009*, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http:// dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565), pg.797.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014*

Dönemi olarak kabul ettiği 1940-50'li yıllar⁵, Tanpınar'ın ifadesiyle, edebiyatçılarımıza "halkın dilini ve halkın kendisini keşfetme" olanağı sağlamıştır.⁶ Bu dönemde Nazım Hikmet, Sabahattin Ali gibi edebiyatta toplumcu gerçekçi, siyasette muhalif olan isimlerle birlikte; Orhan Veli, Sait Faik gibi bu muhalif gruba "sessiz" destek veren, eserlerinde siyasi dilden uzak kalmaya çalışarak muhteva ve üslup bakımından onlardan ayrılan edebiyatçılar vardır.

Batıda varoluşçu edebiyatın etkin olduğu bu yıllarda, Türk edebiyatında da bireyi "psikolojisiyle" ele alan, onun kendine ve toplumuna yabancılaşmasının nedenlerini irdeleyen ve birey özgürlüğünün anlamını sorgulayan romanların yoğunlaştığını görürüz. Bu yoğunlaşmada, farklı birçok nedenin yanı sıra, İsmet Emre'nin belirttiği gibi "20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren psikolojinin fizyolojiden kopması, bağımsız bir bilim olarak kurumsallaşması, kendine yakın gördüğü bilimlerle belirli derecelerde ilişki kurması"⁷ biçimindeki gelişmelerin önemli etkisi vardır. Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf adlı romanında kurgulanan romantik bir kahraman etrafında toplumcu gerçekçi bir çizgide beliren bu arayış, Peyami Safa'da, Abdülhak Şinasi'de ve Tanpınar'da birey psikolojisinin derinliklerini hedef alır. Buna bağlı olarak yazımızda, Cumhuriyet sonrası dönemde kaleme alınan Fahim Bey ve Biz, Yalnızız ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanlarda, yazarları tarafından "psikolojik bir hâl" olarak öne çıkarılan, kahramanların kendi "içinde" ya da "dışında" yalan üzerine kurdukları dünyaların anlamı ve ifade biçimleri üzerinde duracağız. Yazımızın merkezine bu üç romanı almamızın sebebi; üç romanda da "yalan" olgusunun olay örgüsünde belirleyici bir unsur olması ve yazarların bu olguya yaklaşımlarındaki farklılıktır. Örneğin; Fahim Bey ve Biz'in kahramanı, anlatıcı kahramanın "teşhisiyle" bir "mythomane"dır. Onun en önemli özelliği, kendi kurguladığı bir dünyada "yalanı" yaşıyor olmasıdır. Yalnızız romanının birey psikolojisini iyi bilen kahramanı Samim, yalan olgusunu psikolojinin kavramlarıyla anlamaya çalışan, Simerenya gibi "yalan bir dünya" kurgulayan bir "ütopyacı"dır. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün kahramanı Hayri İrdal ise hayatında yalanla gerçeği ayırt etmekte zorlanan; yalanı oyun olarak kabul edip, kimi zaman sadece şaka niyetine söylediği yalanın "gerçekliği"ne esir olan bir "hayalci" dir. Yaklaşık onar yıl arayla yayınlanan bu romanların yazarlarının, karakter yaratma sürecinde psikolojik, parapsikolojik terimleri; yalanı ve yalnızlığı bireyin patolojik bir ruh hâli olarak görmeleri ve karakterlerini bu bakış açısıyla kurgulamaları, dönem romanı açısından yeni bir durumdur.⁸ Kendine "Donkişotvari" bir "yalan dünya" kurarak bu dünyada "mutlu" olmaya çalışan Araba Sevdası romanının kahramanı Bihruz Bey, İntibah romanının romantik kahramanı Ali Bey, Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah adlı romanının kahramanı Ahmet Cemil ve birçok roman kahramanının ortak özelliği onların "aldanmaya müsait" bir ruh hâline sahip olmalarıdır. Özellikle Bihruz Bey bu konuda daha hassas bir yapıya sahiptir. Yalan ile gerçek arasındaki sınır Bihruz'da ortadan kalkar. Kendi kurguladığı "yalan" dünyanın içinden görür gerçekliği ve bu dünyaya göre anlamlandırır. Berna Moran'ın ifadesiyle Bihruz: "Periveş Hanım'a rastlayınca parktaki konuşmalarını hemen kafasında bir aşk romanının başlangıcı yapar: 'Bu güzel ve şairane romanın kahramanı bizzat kendisi olduğunu,' düşünür; kendi macerası, okuduğu romanlarla birleşir kafasında. Periveş Hanım'ın öldüğünü işitince kendisi de artık o tür romanlarda ölen kızın acı çeken sevgilisi olur. Periveş Hanım tifodan mı

⁵ ANDAÇ, Feridun, *Edebiyatımızın Yol Haritası*, Can Yayınları, İstanbul, 2000, sh.59.

⁶ TANPINAR, Ahmet Hamdi, Ahmet Hamdi Tanpınar Anlatıyor, *Varlık Dergisi*, 1 Aralık 1951, Sayı 377, sh.5.

⁷ EMRE, İsmet, "Yeni Türk Edebiyatının Psikoloji Kaynakları", *TURKISH STUDIES-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-ISSN: 1303-9199, Volume 4/1-I Winter 2009*, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http:// dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565), pg.334.

⁸ Yazarın kahramanına bakışı, modern zamanlarla değişime uğramıştır. Berna Moran'ın tabiriyle yazar "dünyayı algılayış biçimiyle" eserine ve kahramanına içeriden ya da dışarıdan bakabilir. Geleneksel bakış açısına göre yazar hakim, her şeyi bilen, okuru yönlendirmeye çalışan, okurun önüne her şeyi hazır biçimde sunan bir anlatıcı konumundadır. Modern zamanlarda bu bakış açısı değişir, birçok romanda yazarın sesi duyulmaz. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 3, İletişim Yayınları, İstanbul, sh.85. Ayrıca romanda sesini duyurmamaya özen gösteren yazar adeta bir psikiyatr, psikolog yerine geçer ve karakterini hastalıklı bir varlık olarak görmeye başlar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

ölmüş? ‘Ne münasebet!..Verem olmalı...Öyle nazik vücutlar hep veremden giderler.’ Hele o sıra okuduğu, Lamartine’in *Graziella*’sını kendi durumuna o denli yakın bulur ki kitap koltuğunda her gün تنها kırlara çıkar, matem ve gözyaşları içinde geçirir gününü.”⁹ Araba Sevdası’nda ve diğer ilk dönem roman örneklerinde gördüğümüz gibi yazar belki Recaizade’nin denediği gibi “iç monolog”, “iç çözümleme”¹⁰ gibi yöntemleri kullanarak bir anlamda tarafsızlık gösterse de, çoğunlukla, kahramanlarına “acımaktan”, onların ibretlik hâlini okura gösterme isteğinden vazgeçmek istememiştir.

“Hiçbir şey Şatosu”nda Yaşayan Bir “Mythomane”: Fahim Bey

Abdülhak Şinasi Hisar, Fahim Bey ve Biz adlı romanı 1942 yılında Cumhuriyet Halk Partisinin düzenlediği roman yarışmasında üçüncülük ödülünü aldıktan sonra, Yarım Ay mecmuasına verdiği bir röportajında, romanın “vak’a ve tesadüf romanı” ve psikolojik tahlilin ağırlıklı olduğu romanlar olmak üzere iki türde yazılabileceğini belirtir. Buna göre, vak’a ve tesadüf romanının temelinde tesadüflerin bir araya gelerek oluşturduğu vakalar vardır. Diğer tür ise yazarın, kahramanlarını ruhsal açıdan tahlil ederek “inşa ettiği” türlerdir. Yazar bu türde, insanın bilinmeyen yönleri üzerine okuru düşündürmek, hayatı “*derinden duymak ve duyurmak*” ister.¹¹ Hisar bir başka yazısında bu arzusunu şöyle dile getirir: “*İnsan, kendi kendine daima hayran kalan bu zavallı hayvan, ruhunun tecelliyatını anlamayı ve anlatmayı nasıl bilemiyor? Anlamadan yaşadığı hayatın mucizesini düşünmeye başladığı zaman, en basit gelen şeylerin derinliğine, karışıklığına nasıl şaşırıyor?*”¹² Her ne kadar Abdülhak Şinasi Hisar, eserine hikâye adını vermiş olsa da Halide Edip gibi birçok romancı Fahim Bey ve Biz’in roman türüne daha yakın olduğunu düşünür.¹³ Halide Edip 1941’de kaleme aldığı bir yazıda, Fahim Bey ve Biz’i roman olarak kabul etmesinin gerekçelerini şöyle ifade ediyor: “*Muharriri Abdülhak Şinasi Hisar bu esere hikâye diyor. Fakat ona roman demek belki daha doğru olur. Çünkü hikâyeden, muayyen bir vaka yahut vakalar, az çok hareket, az çok sergüzeşt beklenebilir. Roman tarife sığmayan, şekle ve nizama tabi olmayan, hikâye, dram, şiir, hülâsa yazı sanatının bütün unsurlarını ihtiva eden insanı ister tek, ister her tarafından birden kavrayan en hududsuz sanattır... Mamañih romandan umumiyetle vaka, hareket, mükaleme ve en ziyade karakter temsili beklenir.*”¹⁴ Fahim Bey ve Biz’de Hisar, karakter tahlili ve psikolojik derinliğe önem vererek hikâyeden çok romana uygun bir kahraman kurgulamıştır. Yazar, eserinin merkezine koyduğu Fahim Bey karakterini kendi sözleriyle değil, çevresindekilerin gözüyle anlamaya/anlatmaya çalışır. Kimi zaman, bir muamma olarak nitelendirdiği kahramanının hususiyetlerinden romanın son bölümüne kadar bahseder ve nihayetinde onu bir psikolog edasıyla: “mythomane” olarak adlandırır.¹⁵ Anlatıcı kahraman Fahim Bey’i mythomane olarak nitelendirmesinin sebepleri arasında onun: hayalden zevk alması, gerçek dünyanın tehditlerini ciddiye almaması, bugünden çok gelecekte yaşaması, hayal

⁹ MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, sh.58.

¹⁰ MORAN, Berna, a.g.e., sh.60.

¹¹ GÖKŞEN, Enver N., *Roman Kahramanları*, Yarım Ay, Sayı 174, 1 Haziran 1943, sh.7.

¹² HİSAR, Abdülhak Şinasi, *Kitaplar ve Muharrirler I-Mütareke Dönemi Edebiyatı*, YKY, İstanbul, sh.248.

¹³ Fahim Bey ve Biz adlı eserin türü ile ilgili tartışmalar için bkz. TURİNAY, Necmettin, *Fahim Bey ve Biz Romanı* Etrafındaki Spekülasyonlar, *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, İkinci Basım, Sayı 65/66/67, Ankara, Temmuz 2002, sh.611.

¹⁴ Eserin roman mı hikâye mi olduğu konusu birçok yazar tarafından tartışılmıştır. Halide Edip, 1941’de yazdığı bir tahlilde şu gerekçelerle onu roman olarak kabul ettiğini belirtiyor: “*Muharriri Abdülhak Şinasi Hisar bu esere hikâye diyor. Fakat ona roman demek belki daha doğru olur. Çünkü hikâyeden, muayyen bir vaka yahut vakalar, az çok hareket, az çok sergüzeşt beklenebilir. Roman tarife sığmayan, şekle ve nizama tabi olmayan, hikâye, dram, şiir, hülâsa yazı sanatının bütün unsurlarını ihtiva eden insanı ister tek, ister her tarafından birden kavrayan en hududsuz sanattır... Mamañih romandan umumiyetle vaka, hareket, mükaleme ve en ziyade karakter temsili beklenir.*” ADIVAR, Halide Edip, *Fahim Bey ve Biz*, *Akşam Gazetesi*, 11 Eylül 1941.

¹⁵ Mitomanya, “patolojik yalancılık” la eş anlamlı olarak da kullanılmaktadır. DIKE, Charles, *Paradigm*, Volume 12/2, Spring 2007, pg.4.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

dünyasında mesut yaşayabilmesi, gerçek dünyada insanların yaptığı işi en ince ayrıntısına kadar sadece düşünmesi ve hayal etmesi vardır. Her ne kadar Behçet Necatigil'in "*Fahim Bey'e her yerde, her zaman rastlanabilir.*"¹⁶ tespiti tartışma götürse de, Nesrin Tağızade Karaca'nın "*trajik bir sosyal uyumsuzluk içinde kıvranan*" Abdülhak Şinasi'nin bu romanda aslında kendi yaşadığı "*büyük bir yalnızlık*"¹⁷ hâlini anlattığı düşüncesi, Mehmet Narlı'nın "her roman otobiyografiktir"¹⁸ (birinci) önermesiyle birlikte düşünüldüğünde daha gerçekçidir.

Burada Fahim Bey'in romandaki hâlleri ile gerçekten bir "mythomane" olup olmadığını tartışmak gibi bir niyetimiz olmamakla birlikte "yalan" kavramının psikolojik anlamı/anlamları üzerine birkaç cümleyi gerekli görüyoruz. Ruh ve Akıl Bozuklukları adlı kitabında Dr. Henry Yellowlees "gerçekten kaçan", bir bakıma "yalana sığınan" kişiyi tarif ederek onun bu duruma kuruntuları yüzünden düştüğünü şöyle ifade ediyor: "*Gerçekten kaçan kişi, olmıyan şeye inanmakla, gerçeği inkâr eden kimsedir. Nitekim, insanın 'kuruntusu olması' paranoid mizacın başlıca özelliğidir, onda er geç meydana gelecektir bu kuruntular. Gerçekten, iki ayrı yoldan kaçılabileceğini düşünebiliyoruz. Bir yandan kendi çevresine içteki gerçek dünyasına, gözlerini kapıyarak ve kendine özgü, gerçek olmıyan, kendinin yarattığı bir hayal dünyasına çekilerek; öte yandan, bulunduğu yerden ayrılmadan, çevresindeki gerçekleri, savunma gücünü yıkmayı tehdit eder etmez, birer birer tutup atarak. Biriyle karşılaşmak istemiyorsak, ya kendimiz kaçırız, ya da onu kaçırırız. Duruma göre ikisi de istenilen sonucu verir.*"¹⁹

Yellowlees'in de belirttiği gibi kişiyi gerçek dünyadan uzaklaştıran unsurların başında kuruntuları gelir. Yalan "söylemek" değil, yalan "yaşamak"tır burada söz konusu olan. Bu durum "ahlaki" sorumluluktan kurtarır bir bakıma kişiyi. Çünkü kişi kendi "gerçekliğini" kurgularken toplumun ahlaki değerlerine karşı değildir. Bunu neden yapar, neden gerçek dünyayı terk edip yalan üzerine kurulmuş "hayal" dünyasında yaşamayı göze alır? Hayal etmekle, gerçek dünyada "hayallerde yaşamak" arasında önemli bir fark vardır. Hayal etmek "yalanı yaşamak" anlamına gelmez ama gerçek dünyada "hayallerde yaşamak" kişinin "yalan/ı yaşaması" anlamına gelir. "*Gerçekten tamamiyle ayrılmak, ödenecek yüksek bir fiyattır, ama biz, ara sıra seve seve öderiz bunu. Öyle ya, insan harikalar dünyasına bedava girecek değil ya. Sanırım, çocuklar bedava girerler bu dünyaya, on iki yaşından küçük olanlarsa, yarım bilet almak zorundalar. Kandırıcı şöyle, esas gerçek ancak sonradan çatışmağa başlar. Ama her şeye rağmen, hepimiz de, ara sıra, hülyalarımızın gerçekleştiği ülkeye kaçırız, dönüş için gerekli tedbirler alırsak, bu ara sıra kaçışlar zararlı değil, faydalı olmaktadır.*"²⁰ Kurgulayıcısının gözünde Fahim Bey gerçeklikten ara sıra değil de "devamlı" kaçtığı için "mythomane" olarak adlandırılmıştır.

Babası aracılığıyla, Fahim Bey'le tanışan kahraman anlatıcı, Fahim Bey'in bakışlarının, dışarıdan çok "içeriye doğru" olduğunu söyler. Fahim Bey, dış dünyanın kendisine verdiği rolü oynamak zorunda olduğunu bilen, buna karşılık "*iç sesini*" dinleyerek bireysel arzularını sonuna kadar gerçekleştirmeye çalışan; psikanalizin terimleriyle düşündüğümüzde süperegosu ile bilinçaltının baskısı arasında benliğini inşa etmeye çalışan "garip" bir tiptir. Kahramanın onu, "*kendine mahsus bir hayal aleminde yaşayan bir manyak*" olarak adlandırmasının sebebi, Fahim Bey'in bu "garip" hâlleridir. Freud'un süperego kavramıyla ilgili gözlemlerinin birçoğu Fahim

¹⁶ NECATİGİL, Behçet, Fahim Bey ve Biz Alıncaya Çevrildi, *Varlık Dergisi*, Sayı 421, 1 Ağustos 1955, sh.14.

¹⁷ KARACA, Nesrin Tağızade, *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde Geçmiş Zaman ve İstanbul*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, sh.114.

¹⁸ NARLI, Mehmet, "Otobiyografi ve Roman/Otobiyografik Roman", *TURKISH STUDIES- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1303-9199, Volume 4/1-I Winter 2009*, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http:// dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565), pg.903.

¹⁹ YELLOWLEES, Henry, Ruh ve Akıl Bozuklukları, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966, sh.113.

²⁰ YELLOWLEES, Henry, a.g.e., sh.115.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

Bey'in psikolojik durumuyla örtüşür.²¹ Fahim Bey "ideal bir evlat" olmak ister; babasını "üzmemek" için elinden geleni yapar. Resmi olarak bir işi olmadığı hâlde Babıali'ye "fahri olarak" gidip gelir. İstanbul taraflarında büyük bir konak kiralar. Bu konağın kendisi için çok büyük olduğunu, boş odalarda yapayalnız kalacağını söyleyen arkadaşlarına şu cevabı verir: "Aman, olmaz, birader! Bursa'dan gelen giden bulunur! Siz bilmezsiniz, memlekette bizim mevkiimize pek ehemmiyet verirler. Benim burada nasıl yaşadığımı görenler gidip babama da söylerler. İhtiyarlık vaktinde yüreği hoş olsun! Biraz borçlanırım, ama, zarar yok, bir gün olur bütün bu borçları öderim"(Fahim Bey ve Biz, sh.14) İyi bir evlat olmak konusunda başarılı da olur Fahim Bey; zira babası onun kendisine yalan söylediğini öğrenmeden vefat eder.

Fahim Bey, kahraman anlatıcının ifadesiyle "hayati yalan"ı yaşar.(FBB, sh.118) Kurduğu dünyanın tek öznesi kendisidir ve burada bu şekilde yaşamaktan memnundur. Onun memnuniyetine gıpta ve şaşkınlıkla bakan, mutluluğunun sebebini anlamaya çalışan anlatıcı kahraman buna bir türlü anlam veremez. Ortada bir "yalan" vardır ve Fahim Bey dışında herkes, bu yalanın farkındadır. Reji'den ayrıldıktan sonra tuttuğu idarehanin kapıcısı, Fahim Bey'in kurduğu dünyanın gerçek dünyadan ne kadar uzak olduğunu şöyle anlatır: "Beyim, onu bir Allah kulunun gelip aradığı yok ki! Ona mektup bile gelmez! Zaten bir işi de yok; o da odasında boyuna uyur! Kapısını iyice vurmali, o zaman uyanır, açar!" Kapıcının boşa yaşadığını düşündüğü Fahim Bey, iş yerini de tıpkı evi gibi eksiksiz döşemiştir. Mekâna dışarıdan bakıldığında büyük, önemli işlerin yapıldığı bir yer olarak görülür. Anlatıcı, romanın bir yerinde Fahim Bey'in Arslan Hanında tuttuğu bu iş yerini, eşi Saffet Hanım'ın "ümitlerini beslemek için yaptığı bir fedakârlık" olarak değerlendirir.(FBB, sh.56) Fahim Bey, bir başkasına söylediği yalana kendisi de inanır. Fahim Bey'in işi hakkındaki tutumu da böyledir. İşile ilgili kendisine bir soru sorulsa "uzun uzun" izahat verebilir ama hayal dünyasının gerçek hayatla karşılaşmasını da istemez. Zira gerçeklikle hayalin bir arada yaşayamayacağını, gerçekliğin hayal dünyasını yıkacağını hisseder ve sorulardan kaçınır. Kahraman anlatıcı onun bu durumunu romanda şöyle ifade eder: "O hem bu meşhur işi izah ettiğini sanıyor, hem, bazı sualleri ve tenkitleri önlemek için, bazı noktaları hiç açmamak istiyordu. Ben bu hassas noktalara dokunmaya yaklaştıkça onun kuşkulandığını duyuyordum. Zihninde kendi kendine kolay kolay hâlettiği şeyler hep hayal ve muhâlden ibaret tasavvurlar olduğu için mi, nedir? O, bunları maddi şekillere sokmak zarureti karşısında şaşırıyor mu ne oluyor?Bilmem, fakat sizden yardım beklerken bile gene bu işin bir kısmını sizden de gizlemek, işini, üstüne bir kuluçkaya yatar gibi, örtmek, bir sır gibi saklamak istiyordu."(FBB, sh.52) Anlatıcı kahramana göre Fahim Bey'in hakikatten kaçması, aslında onun "hiçbir şey şatosu"nda yaşaması anlamına gelir.(FBB, sh.53) Fahim Bey, hayal dünyasını inşa etme hususunda edebiyattan yardım alır. Anlatıcı onun, Halid Ziya Uşaklıgil'in Bir Yazın Tarihi'ni "yaşamak istemiş olabileceğini" düşünür; çünkü yazın kimi zaman, akrabalarından birinin yalısına gelir ve tıpkı Bir Yazın Tarihi'ndeki kahramana benzer biçimde yaşar.(FBB, sh.57) Yaşadığı bu muhayyel dünyadan ayrılmak, hayallerini hakikate dönüştürmek istemez: "İhtimal ki Fahim Bey muhayyalesinde bazı kıymetli emeller beslemekle beraber hayatta bunları tahakkuk ettirmek için ihtiyar olunacak fedakârlıkları ve gayreti kabul etmiyor yahut benimsemiyor ve böylece onları sade hayalinde yaşatmayı tercih ediyordu. İhtimal ki onun hayali pek geniş ve kendi hülyasına, inanmak kabiliyeti de pek kuvvetliydi. Lakin belki hayatın hakikat ve muvaffakiyet çerçevelerine uymayan ve sığmayan bu hülya ve hesap ile o hep hakikatin haricinde, ancak bir efsane aleminde kalmaya mahkumdu. Gönlümüzde yaşayan hülyalara onların hakikate inkılap etmesiyle alakamız kalmayacak kadar inandığımız zamanlar

²¹ Karen Horney, Freud'un "süperego" kavramıyla ilgili gözlemlerini şöyle açıklıyor: "bazı nevrotik tipler özellikle katı ve yüksek ahlak standartlarına bağlı gibi gözüktür; yaşamlarındaki güdülendirme gücü mutluluk arzusu değil, ahlaklı ve kusursuz olmaya yönelik tutkulu bir itkidir; yaşamlarını bir dizi "meli-malı" yönetir: işlerini kusursuz yapmaları, farklı farklı alanlarda becerikli, kusursuz bir yargı gücüne sahip, ideal bir koca, ideal bir evlat, ideal bir hostes olmaları vb. gerekir." HORNEY, Karen, *Psikanalizde Yeni Yollar*, Öteki Yayınları, Ankara, 1994, sh.153.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

bizim içinde yaşadığımız hayal aleminin başkalarının gördükleri hakikat dünyasıyla hiçbir münasebeti kalmaz."(FBB, sh.76)

Fahim Bey'in gariplikleri birçoklarının onu farklı adlandırmasına neden olur. Fahim Bey sıradan insanların kiminin söylediği gibi evliya mıdır? İflah olmaz bir hayalci midir? Deli midir? Modern zamanların Don Kişotu mudur? "Romantik yalan"ın içinde "romansal hakikat"²² peşinde koşan sade bir "özne" midir? Yoksa bütün bu özellikleri de içinde barındıran, romanın anlatıcı kahramanının teşhisiyle bir "mythomane" midir?

Samim'in "Yalansız Bir Simerenya" Tasavvuru

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, birey psikolojisini irdeleyen ve bireysel huzursuzlukların daha çok sosyolojik ve psikolojik nedenleri üzerinde duran romanların sayısı Cumhuriyet sonrasında artar. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu gibi romanlarında psikolojik kavramları sıkça kullanan Peyami Safa, Yalnızız'da da bu yaklaşımını sürdürür. Yazar, Yalnızız romanında "yalan, dip zıtlık, Doğu-Batı arasındaki Türk insanının iç çatışmaları"²³ gibi meselelere özel bir yer ayırmıştır. Romanın kahramanı Samim, insanların çeşitli nedenlerle söylediği/söylemek zorunda kaldığı yalanın psikolojik nedenleri üzerine düşünür. Fahim Bey'in sorgulamadan, gerçek dünyanın acılarından kaçmak için söylediği/yaşadığı yalan hakkında Samim daha bilinçlidir. Yalanın nedenlerini anlamaya çalıştığı gibi, vücut diline yansımalarını da izler. Fahim Bey'in, yaşadığı "büyük yalanı" Samim, psikoloji ilminin kavramlarıyla, Meral ve Selmin'in davranışları üzerinden anlamaya çalışır.

Samim çağının bireysel ve toplumsal sıkıntılarını ve bu sıkıntılar karşısındaki acziyetini hisseden bir aydındır. Fahim Bey gibi o da yalnızdır. Ancak Samim'in Fahim Bey'den ayrılan tarafı yalnızlığının farkına varması ve yalnızlığı üzerine düşünmesidir. Fahim Bey yalnızdır ama bundan şikâyeti yoktur. Onun yalnızlığını, kahraman anlatıcı ya da başkalarının sözleriyle anlarız. Fahim Bey ve Biz'in birinci bölümü, Fahim Bey'in ölüm ilanı ile başlar. Burada Fahim Bey'in yalnızlığına vurgu yapılır. Aslında bütün insanlara mahsus olan bir hâl olmasına rağmen yalnızlık Fahim Bey'de daha trajiktir. Romanda insanlar "birbirinden uzun mesafelerle ayrılmış" yıldızlara benzetilir. Yıldızlar ışıklarıyla varlıklarını gösterirler ama "tıpkı bütün insanlar gibi" birbirlerinden çok uzaktırlar: "(İnsanlar)kendi hususi boşlukları içinde dönen, hepsi yalnız, hepsi mahrem ve başkalarına kapalı birer dünyadır. Bir yıldız sönünce ondan uzaktakiler bir şey duymaz.(FBB, sh.7) Örneğin Fahim Bey'in varlığını herkes bilir, ama onu gerçekten tanıyanların sayısı çok azdır. Tanıdığını söyleyenler ise aslında onu yanlış tanımışlardır. Romanın girişinde Fahim Bey'in ölüm ilanında verilen bilgiler bunun delilidir. Fahim Bey'in vefatını ilan eden gazete, ertesi gün ilanı şöyle tekzip eder: "Dün vefatını bildirdiğimiz Tütün Reji İdaresi mütercimi Ahmet Fahim Beyin eski maslahatgüzarlarımızdan bulunmadığı tasrih olunur"(FBB, sh.8) Oysa anlatıcı kahramana göre onunla ilgili verilen bu bilgi doğrudur.

Samim, yalnızlığı çağın bir problemi olarak görür. İnsanın yalnızlaşmasının sebeplerinden biri ruhsal olandan uzaklaşması, maddi dünyanın dışına çıkamamasıdır: "Kelimenin üstüne bastın: Yalnızım, yalnızız. Bak, bu infirat romantizmi, anladın mı? Geçen asrın şairlerini isyan ettiren bu infirat romantizmi, daha önceki asrın insan haklarına temel yaptığı bir infiratedeolojisine karşıdır. Bu, işte, yakıcı ve boğucu yalnızlık korkusu, bu müthiş fobi, ferdiyetler nizamı üstüne kurulmağa

²² Rene Girard'ın "üçgen arzu" olarak ifade ettiği; arzu duyan bir "özne", arzuyu telkin eden bir "dolayımlayıcı" ve arzunun "nesnesi"nden oluşan bu üçgen yapıyı Fahim Bey ve Biz romanından çok Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde (Halit Ayarçı-Hayri İrdal-Enstitü) ya da Yalnızız'da (Samim-Meral-Meral'in Paris sevgisi) görmemiz mümkündür. GİRARD, Rene, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

²³ KARATAŞ, Turan, Peyami Safa'nın Yalnızız Romanı, *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, İkinci Basım, Sayı 65/66/67, Ankara, Temmuz 2002, sh.629.

doğru hergün biraz daha fazla giden yeni nizamların Ben'ler arasındaki mesafeleri açarak ruhların birbirlerine intikallerini ve kaynaşmalarını mümkün kılan polipsişik bir havadan onları mahrum etmesidir. Yani, bak, büyük kalabalıkların ortasında, insan denilen sosyal mahluk kendi... Kendi iç dünyasının mahbusu hâlinde, şifasız bir yalnızlığa mahkum. Anlatabiliyor muyum? Bu... Bu egosantrik insan telakkisi, bütün aşkları anlaşmazlığa düşüren ve kine çeviren ters bir disiplin doğurmuştur. Yalnızım evet, herkes yalnızdır, yalnızız.(Yalnızız, sh.347) Samim, bireyin yalnızlaşma sürecini farklı kavramlarla ele alır. Ona göre insan, yaşarken “varlaşma” ve “yoklaşma” hamleleri arasında “dip zıtlık” durumunu yaşar. Romanın geneline baktığımızda Samim’i: “varlaşma”, Meral’i “yoklaşma” sürecinin figürleri olarak değerlendirebiliriz.²⁴ İnsanın “varlaşma” hamlesiyle “ebedilik hayali ve neşesi” ortaya çıkar. Samim, bulunduğu dünyadan rahatsız olsa da, yazdığı kitapla ve Simerenya hayali ile “ebedilik” için ilk adımı atmış, “varlaşma” hamlesini yapmıştır. Samim, yüz elli yıl sonraki Simerenya’yı düşleyerek bir bakıma yalnızlıktan kurtulacağı “entelektüel yalanını” inşa eder. Kurguladığı bu dünyada bireysel, toplumsal bütün dertlere çare bulunmuştur. Samim’e göre psikolojik bir durum olmasına rağmen, toplum hayatını derinden etkileyen, çağın en büyük problemlerinden biri olan yalan, yüz elli yıl sonrasının Simerenya’sında gereksiz olacaktır. Çünkü insan, “müspet” ve “menfi” bütün duyguları, düşünceleri arasındaki zıtlığı ortadan kaldırmıştır burada: “Simerenya’da yalan tamamiyle lüzumsuz bir hâle gelmiştir; anlaşılmuştur ki bu, tabiatın ve hayatın içindeki zıtlıkları barıştıramayan insanın bir görünüş ahengi yaratmak için kutuplardan birini örtmek ihtiyacıdır.”(Yalnızız, sh.61) Samim’in yaşadığı çağın insanları, bahsedilen zıtlığı ortadan kaldırmak için “yalan”ı kullanır. İnsanlar yalan söyleyerek, çatışan iki unsurdan birinin üzerine geçici olarak örter. Bu eylemleri gelecekte daha büyük sıkıntılara sebebiyet verir:

“-Dur sana bir misal ile anlatayım: Yıldırım bir elektrik hadisesidir, değil mi?

-Öyledir.

-İnsan fizik sahada müspet ve menfi arasındaki zıtlığı uzlaştırarak elektrik ışığını elde ediyor. Tabiatın bu yıkıcı kuvveti insanın elinde fayda vericidir. Fizik sahada böyle. Fakat içine insan ruhunun karıştığı sosyal hayat sahasında bütün zıtlıkların barışması mümkün olmuyor. Yalan o zaman müspet ve menfi kutuplardan birini muvakkat bir zaman için örtmek suretiyle zıtlığı ortadan kaldırır. Tabii muvakkat bir zaman için.

-Buna da bir misal söyle.”(Yalnızız, sh.62)

Samim, Aydın’ın hastalığının, annesi Mefharet’ten saklanması buna örnek verir. Aydın’ın menenjit olması menfi bir durumdur. Samim, Mefharet’e yalan söylenmesine karşıdır. Çünkü bugün hakikatin üzeri yalanla örtüldüğünde, yarın problem daha büyük ve karmaşık olarak ortaya çıkar.(Yalnızız, sh.60) Birey yalanın peşinden giderek aslında “yoklaşma” sürecine girmektedir. Yalan söylemek, bireyin en büyük psikolojik rahatsızlıklarından biridir. Bu, biyolojik hastalıkların da nedenidir. Kişi, hayatı olduğu gibi kabul etmediği, gerçeklerle yüzleşmediği, gerçeklerin üzerini örttüğü için vücudunu gelecekte nüksedecek hastalıklara açık hâle getirmektedir. Bu nedenle Simerenya’da doktorlar, hastalığın sebebini öncelikle hastanın hayatına ve ruhuna bakarak anlamaya çalışır: “Simerenya’da her türlü hastalığın amilini evvela hastanın

²⁴ Peyami Safa’nın romanlarında birçok çatışma unsuru ele alınmıştır. Doğu-Batı, Erkek-Kadın, Madde-Mana gibi çatışmaların romanlarda sıkça kullanılmasının sebebi Peyami Safa’nın roman türüne yüklediği anlamla ilgilidir. Romanlarında zıt dünyaların sentezini arayışı, Nurdan Gürbilek’e göre şöyle ifade edilir: “Ne yazık ki çoğu romanını, bu kuramın emrine vermişti Peyami Safa. Doğu-Batı sorununa kilitlenmiş romanlarındaki madde-ruh karşıtlığı da hemen her durumda bir kadın-erkek karşıtlığı olarak karşımıza çıkar. Kadın genellikle madde ve bedeni, erkeğe mana ve ruhu temsil eder. Birkaç örnek dışında Safa’nın neredeyse tüm kadınları ya züppedir (“sözde kız”dır, “tango”dur, “Beyoğlu kadını”dır, “dejenere kız”dır) ya da züppeliğin tehdidi altındadır; yani doğru tercihi yapmadığı takdirde züppe olacaktır.” GÜRBİLEK, Nurdan, *Kör Ayna Kayıp Şark*, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, sh.86.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

hayatında ve ruhunda ararlar. Çok defa da hiçbir çaresi olmayan talihsizliklerden hayat aksiliklerinden birini bulurlar: ümitsiz bir aşk, çok sevilen birinin ölümü, namus lekesi, vicdan azabı gibi çaresizlikler... ve bu ağır ıstırap yükünü kaldıramayan ruhun sıkıntısı ve isyanı. İşte o zaman, hastayı kaderinin aksiliklerine intibak ettirecek bir ruh tedavisi başlar ve mucizesini verir. (Yalnızız, sh.63)

Samim'in ileri sürdüğü anlamıyla "yoklaşma hamlesi", Fahim Bey'in yaptığı gibi, "hayati yalanı yaşamak"tır. Meral'in arzuladığı Paris hayatı: "hayati yalan"dır. Meral, Paris'in ışıltılı yaşantısının cazibesine kapılmış ve "yoklaşma hamlesi"ne sürüklenmiştir. O, bir bakıma Fahim Bey'in "benlik problemini" yaşar; bir farkla: Fahim Bey kendi dünyasına çekilerek "toplumdan kurtulmuş/kaçmış", böylelikle –kendisine göre- özgürleşmiştir. Ancak Meral, toplumla çatışmanın tam ortasında kalmıştır. Bir yanda bilinçaltından gelen özgürleşme istekleri, diğer yanda toplumun kendisinden beklediği davranış kalıpları vardır. Meral'in hayalî de olsa "babasının kadavrası üzerine basarak geçmesi", benliğin özgürlüğe ulaşmak için aşması gereken büyük engel anlamına gelir. Meral'in yaşadığı psikolojik çatışma anını yazar şöyle ifade ediyor:

"Bir tek şans. Meral pencereye doğru ağır ağır yürüdü. Haykırmak. Skandal. Ferhat kuduracak, babası duyacak, işte o zaman adamcağıza bir hâl olabilir; ve bütün günahın yükü Meral'in sırtında kalır. Ne müthiş. Aman... Şimdi burası üstüne basmaya razı olması lazım. Kuvvet işte bu. İnsan bunu da gözüne alabilse önünde durulmaz. Fakat –Samim'in gözüyle- cemiyet var. Er geç o çıkar insanın karşısına. Mahkemelerinden ziyade onun nefreti korkunç. Ve öfkesi. Gizli, dilsiz, hiçbir şekle bağlı olmayan öfkesi. Ne yapar? Müthiş bir tatouage. Damgalar insanı. Kötü kadın. Bitti."(Yalnızız, sh.321)

Bir kadın olarak Meral'in seçme şansı yoktur. Kendisine dayatılan, içinde yaşaması istenen bir "dünya sahnesi" ve burada erkek egemen toplumun oynamasını istediği bir rol vardır. Meral, kendisinin değil toplumun inşa ettiği bir dünyada yaşamak zorunda bırakılır. Bu dünyada insanların bireysel özgürlüğüne yer yoktur. Fahim Bey'in özgürleşmesini Meral gerçekleştirememiştir. Meral'in yaşadığı kişilik bölünmesine sebep olan; "varlaşma" ve "yoklaşma" çatışmalarını yoğun biçimde yaşamasıdır. Bu çatışmayı anlatıcı kahraman şöyle ifade ediyor: "Bu iki zıt hamle insanda iki benlik yaratmıştır. Birincisi, aşk ve fedakârlık hamleleri hâlinde kendi kendini aşar ve ebedilik değerlerine sarılır. Sevgili aşkıdan, aile aşkıdan, meslek aşkıdan, millet aşkıdan, insanlık aşkıdan Allah aşkına kadar gider (Esasen böyle bir transcendence olmadan varlığın mümkün olmadığı Simeranya metafiziğinin esasını vücuda getirir). İnsan fanilik sıkıntısından böyle kurtulur ve varlığının en dolgun hâlini yaşar. Her insan bu "birinci" türlü an ve dereceleriyle, pek az veya pek çok şuurlu olarak vardır. Bütün sosyal ve kutsal değerler oradadır; birinci Meral de oradadır." Samim'in tasnifiyle bu şekilde oluşan birinci benliğin karşısında bir de ikinci benlik vardır ki bu "tabiate, uzviyete, biyolojik hayata ve içgüdülere" bağlıdır. Bütün "kaba iştah ve şehvet, kibir ve gösteriş" gibi değerler ikinci benliktedir. Birinci benlik, insanın manevi dünyasını oluşturur ve "varlaşma" hamlesinin karşılığıdır. İkinci benlik ise bireyin maddi dünyasıdır ve "yoklaşma" hamlesine karşılık gelir.

Hayri İrdal: "Aradan Yalanı Çıkarın Hiçbir Şey Kalmaz"

Yalnızız'dan yaklaşık on yıl sonra yayınlanan, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanı hakkında İbrahim Şahin'in "öyle anlaşılıyor ki Saatleri Ayarlama Enstitüsü yalan hakkında bir romandır."²⁵ Tespiti bize göre de doğrudur. Romanın ilginç kahramanı Hayri İrdal'ın psikiyatra söylediği "aradan bu yalanı çıkarın, hiçbir şey kalmaz, kurtulurum."(Saatleri Ayarlama Enstitüsü, sh.109) cümlesi; huzursuz bireyin, dünyada gerçeklik olarak algıladığı her şeyin şaka için söylenmiş bir yalandan ibaret olduğunu vurgular. Çoğu zaman

²⁵ ŞAHİN, İbrahim, *Haz ve Günah-Bir Tanpınar Yorumu*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, sh.284.

“lüzumsuz yere konuşan” Hayri İrdal’ın, Şerbetçibaşı elmasıyla ilgili uydurduğu masal, yalana/aldanmaya ihtiyacı olan toplum tarafından gerçek gibi algılanmış ve “kesin inanç” hâline getirilmiştir. Kimi zaman söylenen küçük yalanlar, yalan söyleyeni içine alan garip hakikatler olur ki Hayri İrdal’ın akli melekelere yerinde olup olmadığının kontrolü için Adli Tıbbaya gönderilmesinin esas sebebi, kendi uydurduğu bu hikâyenin, şaka niyetiyle söylenmiş bir “yalan” olduğunu itiraf etmesidir. Hayri İrdal’ın doktora söyledikleri aslında toplumun yalana/aldanmaya ihtiyacının bir göstergesidir. Toplum, büyülenmek ister, masalın efsanenin peşindedir. Gerçek hayattan herhangi bir bilgiyi alır, zihninde dönüştürür, “masalını” inşa eder ve bu masalın uzun süre yaşamasını ister. Hayri İrdal’ın şaka için söylediği bir “yalan” toplumun aldanma ihtiyacını karşılamak üzere kabul edilmiş ve gerçek hâlini almıştır: *“Bu sefer de başıma manasız bir iş geldi. Lüzumsuz yere konuştum. Ağzımdan bir kelime çıktı. Onun etrafında bütün bir masal uydurdular. Mahvıma kadar gittiler. Ben maalesef kendim başladığım bir yalananın kurbanıyım. Bunu nasıl yaptım? Niçin yaptım? Bilmiyorum. Fakat bu iş böyle... Bir gevezelik... Başka bir şey değil. Belki burada bütün insanlıkla birleşiyorum. Hepimiz kendi masallarımızın kurbanıyız. Fakat benimki başka türlü oldu. Karımın, çocuklarımın hayatında, kendi hayatımda onun cezasını çekiyorum... anla beni! Bana insanlar yüklediler, başka bir şey yok ortada...”* (SAE, sh.108)

Hakan Sazyek’in grotesk bir eser olarak değerlendirdiği Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanının "topluma yabancılaşmış" kahramanı²⁶ Hayri İrdal “yalan”dan haz alan biri olmakla birlikte Fahim Bey gibi “yalan”ı gerçekliğe ebedî olarak tercih edebilecek bir yapıda değildir. Ona göre “yalancı” Mehmet Ergüven’in ifadesiyle *“dünyayı oyuna çevirerek”*²⁷ (bu Halit Ayarçı için de geçerlidir.) işe başlar. Hayatı *“iki eli cebinde uydurulan bir masal”* (SAE, sh.73) olarak görür. *“Seyit Lütfullah’ın mektebinden”* gelen Hayri İrdal’a tuluat kumpanyasındaki her eşya *“yalan olduğu için”* güzel görünür. Hayri İrdal, gerçekliğin dışına çıkma arzusunun/aldanma arzusunun, Fahim Bey gibi “mythomane” olarak ya da Samim gibi geleceğe yönelerek değil sanatın haz verici büyüyle gerçekleştirmek ister: *“Her şey fakir, eski, biçare ve hasisti. Fakat ben Seyit Lütfullah’ın mektebinden geldiğim için bütün bu fakir ve biçare şeyler sırf yalan olduğu için kendiliğinden bana güzel görünüyordu. İlk giydiğim, Üçüncü Napolyon devri azılzadesinin pantolonu üç yerinden yırtıktı. Aşık olduğum kadın, daha iyisi kontes, ferah ferah annemi doğurmuş olabilirdi, fakat ne ehemmiyeti vardı? Mesele o anda adımın Hayri olmaması, gerçeğin dışında bulunmamda idi. Bu tek manasıyla kaçıştı. Yalananın sihirli çizgisi içinde idim ve bu bana yetiyordu.”* (SAE, sh.73) Ama bize göre de Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanını diğer iki romandan ayıran, onun *“bir idealin inşasının romanı”* değil de *“bir idealin çözülüşünün”* romanı olmasıdır.²⁸

Toplumun aldanma ihtiyacını karşılayan, gerçeğe dönüşen yalana, başka birçok örnek vardır romanda. Örneğin Ahmet Zamani Efendi, başlıbaşına bir “yalan”dır. Onun yaşadığına dair elde hiçbir delil yoktur; ama “İspirizma Cemiyeti’nin üyeleri bir seanslarında, onun ruhuyla konuşmayı başarmışlardır. Çünkü bu cemiyetin üyelerinin Ahmet Zamani Efendi’nin yaşadığıyla ilgili en küçük şüpheleri yoktur. (SAE, sh.296) Saatleri Ayarlama Enstitüsü gibi “büyük bir yalan”a inanan, bu yalana diğer insanların da “iman” derecesinde inanmasını sağlamaya çalışan Halit Ayarçı’ya göre önemli olan Ahmet Zamani Efendi gibi birinin yaşayıp yaşamadığı değil, insanların onun yaşadığına imanları, bu imanı ortaya çıkaran psikolojik bir hâl olan “aldanma” ihtiyaçlarıdır.

²⁶ SAZYEK, Hakan, "Grotesk-Yabancılaşma Bağlamında Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü", TURKISH STUDIES-İnternational Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1308-2140, Volume 8/4 Spring 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4397>, p.1245.

²⁷ ERGÜVEN, Mehmet, Gerçeğin Maskeleri, *Cogito-“Yalan”*, YKY, Sayı 16, Güz 1998, İstanbul, 1998, sh.91.

²⁸ İdealin inşasını “yalananın inşası” olarak anlamlandırdığımızda Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve bu enstitünün bünyesinde bulunan bütün unsurların romanın sonunda sabun köpüğü gibi ortadan kalkması, Tanpınar’ın bu çözüme “ironik” bakışını gösterir.

Halit Ayaracı'ya göre tarih, bugünün ürünüdür; bugün yazarsınız ve insanlar yazdıklarınıza inanır. Hayri İrdal, Halit Ayaracı ve Doktor Ramiz'in bu konudaki diyalogları şöyledir:

“Halit Ayaracı gülmek için dudağını kısıtı.

-İnanmayan bir adamla çalışmak dünyanın en güç işidir.

Artık bunalmıştım.

-Bütün dediklerinizi yapıyorum. Bu yetişmez mi? İnanmağa ne lüzum var?

-Hiçbir şey yapmayın, yalnız inanın, bize bu yeter...

-Çünkü bana evvela inanç lazım. Saf kalbe bu işin doğruluğuna inanç... Siz çürümüş insansınız... Eski ruhsunuz! Hayata inanmayan insanla çalışılmaz. Daha Ahmet Zamani'nin mevcudiyetini bile kabul etmediniz...

-İyi ama, yok bu adam... Yok. Tarihlerde yok! Bana tek bir kağıt gösterin, sadece bir isim gösterin, yeter.

Doktor Ramiz.

-Eski moda laflar... Diyordu. Tarih, günün emrindedir. Ben sana yüz meselede yüzlerce kâğıt gösteririm ki yalandır, bundan ne çıkar? Mevcut olmasa adını bilmezsiniz, ondan konuşmazdınız... Bütün mesele şuradan geliyor: Kendinizi zamanınızdan üstün görüyorsunuz... Entelektüel gururu. Ben bütün hakikatleri bilirim, demek istiyorsunuz! Hayır, azizim, öyle bir şey olamaz. Bir insan bütün hakikatleri bilmez, bilemez...”(SAE, sh.278)

Nitekim Halit Ayaracı'nın zorlaması ile, hiç var olmamış bu adamın kitabı da basılır: “Şeyh Ahmet Zamani'nin Hayatı ve Eseri.” Hayri İrdal bir yandan Halit Ayaracı'nın inşa ettiği “yalan dünyada” yaşamayı kabullenir diğer yandan yalanının meydana çıkacağını düşünerek korkar.²⁹ Halit Ayaracı onun korkusunu hafife alır. Çünkü ona göre “yalan diye bir şey” mevcut değildir.(SAE, sh.294) Bu noktada Halit Ayaracı Fahim Bey'e benzer. Yalanın içinde yaşayan kişi tabii ki “yalan diye bir şey”in mevcut olmadığına inanacaktır. Ayaracı'ya göre bilgi “ikinci derecede” önemlidir, önemli olan “yapmak ve yaratmaktır.”(SAE, sh.336) Kişiler inandıkları gibi yaşarlar, daha doğrusu inandıkları doğrultuda yaşamak isterler; bildikleri doğrultuda yaşamaktan rahatsız olurlar. İşte burada tekrar Abdülhak Şinasi'nin Fahim Bey'ini hatırlarız. Fahim Bey için yaptıklarının mantıklı ya da lüzumlu olup olmaması önemli değildir. Onun için önemli olan kendine özgü bir “hayati yalanı” yaşıyor olmasıdır. “Ahmet Zamani Efendi diye birisi vardır” denildiği için var olur. İspat isteyenler için mezarı bile gösterilebilir. Yazdığı eserlere atıfta bulunulabilir. Bu hayali kişi sadece “icad edilmiş” daha doğrusu icat edilmek zorunda kalmıştır. Ahmet Zamani Efendi o kadar “hakikileştirilmiştir” ki Hayri İrdal'ı eleştiren Cemal Bey, Ahmet Zamani'yi “doğrudan doğruya” reddetmez, onun yerine “Fennî Efendi” adında bir kişinin varlığından bahseder.(SAE, sh.296) Ahmet Zamani denen kişi aslında Fenni Efendi'dir ona göre. Yani yalan, yeni bir yalanla “yalanlanır.”

Saatleri Ayarlama Enstitüsü gibi “büyük, mantıksız, gereksiz ve hatta bütünüyle yalan” olan bir müesseseyi ortadan kaldırdığımızda onu inşa edene kadar ortaya koyduğunuz her gayret, her yorum, her bilgi de doğal olarak “yalan”dan ibaret olacaktır. Aradan Enstitü'yü çıkardığımız zaman ortada Halit Ayaracı da kalmaz. Nitekim romanın sonunda Hayri İrdal'ın dışında, Halit Ayaracı'ya kimsenin cesaret edip de söyleyemediği, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün lüzumsuzluğu, bir Amerikalının cümleleriyle anlaşılır. Halit Ayaracı, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün yani büyük

²⁹ (Belki de) Halit Ayaracı ve onun kurguladığı bütün her şey (Saatleri Ayarlama Enstitüsünün tamamı da dahil olmak üzere) tamamen Hayri İrdal'ın kurguladığı bir “similasyondan” ibarettir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

yalanın merkezindedir. Hayri İrdal ise bu yalanın parçası olmaktan kendisini bir türlü kurtaramayan bireydir. Halit Ayaracı'nın "telkin" kabiliyeti³⁰ o kadar yüksektir ki söylediklerini kimse eleştiremez. Enstitünün "lüzumlu" olduğuna, "saçma" olmadığına herkes sorgusuz sualsiz inanır, kimse bu enstitünün ne işe yarayacağını sormaz da neden bir "ecnebi" bu hakikati korkmadan söyleyebilir? Amerikalının söylediği "hakikat" tıpkı bir "ateş" gibi diğer bütün unsurları hakimiyeti altına alır, "büyük yalanı" yok eder. Bu bir bakıma, İbrahim Şahin'in Haz ve Günah adlı eserinde, Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanında ateşe yüklediği dönüştürücülük vasfına benzer bir durumdur. Halit Ayaracı'nın telkiniyle kurulan enstitü, dışarıdan birinin sözüyle yıkılmıştır. Tıpkı simyacı grubun bir yangınla dağılması gibi: "*Seyit Lûtfullah simya ilmi (Kayser Andronikos'un hazineleri ve Şerbetçibaşı elması) peşinde bir ömür tüketirken eşyaya nüfuz, etmek arzusudur. Tanpınar'daki esrar çözme, bilmek ve anlamak merakı Seyit Lûtfullah'ın parodik hayatıyla aynıdır. Metnin sonunda bir yangın yüzünden simyacı grup dağılır. Yangın ateşe ilişkindir. Ateş de anasır-ı erbaadan biridir. Ateşin en büyük özelliği dönüştürmesidir.*"³¹ Seyit Lûtfullah'ın "simya ilmi"nin peşinden koşması ile amacı bakımından sanatkâr faaliyetinin bir olması, ikisinin de bir yalanın peşinde koştuğu anlamına gelir. Bu neden böyledir? Toplum olarak aldanmaya, yalana "ihtiyacımız" olduğundan mı? Gerçek hayattan kaçmak istediğimizden mi? Problemleri çözmek yerine onları daha karmaşık hâle getirmekten zevk alan bir toplum olduğumuzdan mı?

Georg Lukacs romancının eserinde roman kahramanlarının psikolojisini öne çıkarmasını, onun, romanıyla ilgili biçim belirleme niyetinin yansıması olarak görür. Ona göre önemli olan kahramanın psikolojik arayış sürecidir.³² Bu arayış sürecinin ifade biçimi yazarın üslubuna bağlıdır. Bireyin psikolojik hâlleri romanda ele alınmaya başlandığında onun "özgürlüğü" esas meselelerden biri olur. Rollo May Özgürlük ve Kader adlı kitabında Sartre'ı örnek göstererek özgürlükle, insan olmanın eş anlamlı olduğunu belirtir. Özgürlük, insanların "seçme anında" ortaya çıkar: "*Özgürlüğün ve varoluşun bu eşdeğerliliği, her birimizin seçme anında kendini gerçek olarak yaşamasında kendini gösterir. Eğer biri "Yapabilirim" ya da "Seçerim" ya da "İsterim" derse, kendi önemini hisseder, çünkü köle için bunları söylemek olanaksızdır.*"³³ Yani bir insan seçme şansına sahipse, bu şans bir başkasına bağımlı olmadan kullanabiliyorsa özgürdür. Bireyin seçtiği şeyin niteliği önemli değildir; varlığına son veren ölümünü bile "seçmesi" bireyin özgür olduğunu gösterir. Kişi, değişmek ya da değişmemek, topluma uyum sağlamak ya da sağlayamamak, hareket etmek ya da etmemek konusunda seçme şansına sahipse, görece olarak özgürdür. Modernlik bir yandan insana teknolojiyi, konforu sunmuş diğer yandan onun elinden seçme kabiliyetini almış, onu toplum içinde yalnızlaştırmıştır. Bireyi özgürleştirdiğini iddia ederken aslında onu köleleştirmiştir.³⁴ Kalabalıklar içinde yalnızlaşan birey iç dünyasını, kendisini anlamaya çabalamış ya da yaşamayı arzu ettiği dünyayı kendisi inşa etmeye çalışmıştır. Doğal olarak bütün bu bireysel hâller, edebiyatta da örneklenmiştir.

Sonuç

Modern zamanların ilk edebî ürünlerinden olan Fahim Bey ve Biz'in kahramanı yalnızdır ve yalnızlığını kendi "yalan dünyasını" inşa ederek, toplumdan soyutlanarak ve bu dünyada mutlu

³⁰ Rene Girard'ın yapısal formülündeki "arzunun dolayımlayıcısı" unsuruna bu romanda en uygun karakter Halit Ayaracı'dır. Halit Ayaracı'nın Hayri İrdal üzerindeki hakimiyetini şu cümleler çok açık ifade eder: "*Şu kadarını söyleyeyim ki, saatçilerin pîri Şeyh Zamanî Hazretlerinin hayatını ve keşiflerini anlatan bu eserin gördüğü rağbeti doğrudan doğruya, enstitümüzün kurucusu, aziz velinimetim, büyük dostum, beni hiçten bugünkü şahsiyetime eriştiren Halit Ayaracı'nın yüksek meşiyetlerine borçluyum. Zaten hayatımda iyi, güzel, faydalı ne varsa hepsi onun, bir otomobil kazasının üç hafta evvel aramızdan alıp götürdüğü o büyük adamındır.*"(SAE, sh.8)

³¹ ŞAHİN, İbrahim, a.g.e, sh.417.

³² LUKACS, Georg, *Roman Kuramı*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, sh.68.

³³ MAY, Rollo, *Özgürlük ve Kader*, Okuyan Yayınları, İstanbul, 2011, sh.14.

³⁴ BENJAMİN, Walter, *Son Bakışta Aşk*, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, sh.135.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

olarak yok etmeye çalışır. Yalnızlığı nedeniyle kaybetmiş değildir, dışarıdan bakıldığında normal insanlara "saçma" gelen bir hayatı benimser ve mutlu olur. Abdülhak Şinasi Hisar, Fahim Bey'i kurgularken kahramanı ile arasına bir mesafe koyar. Fahim Bey gibi "garip" dünyalarda yaşayan nice garip tipler vardır ve bu tipler anlaşılamadıkları ölçüde suçlanırlar. Hisar'ın kahramanını "benzeterek" değil "farklılaştırarak" inşa etmeye çalıştığı açıktır. Hisar, Turinay'ın da belirttiği gibi "iç hayat anlatması" konusunda Peyami Safa'dan ayrılrsa da³⁵ bize göre romanında parçadan bütüne giden, ulaştığı bütünlüğü psikolojinin kavramıyla açıklayan bir tutum sergilemiştir.

Samim, yalnızdır ve Simerenya gibi "yalanın olmadığı" bir dünyayı tasavvur eder. Yalnız insanın yalnızlıktan kaynaklanan hastalıklarına, burada çözüm arar. Çünkü gerçek dünyada tek başına bu hastalıklara çare bulmasının imkânı yoktur. Samim yalnızdır ama yalnızlığının çağın aydınına özgü bir durum olduğunun farkındadır. Yalnızız'da yalan, tamamıyla psikolojik bir hâl olarak ele alınır, anlaşılmaya çalışılır. Samim bir bakıma Peyami Safa'nın psikoloji bilgisini, düşüncesini anlatmak, dolayısıyla yazarın "ideolojisine" hizmet için kurgulandığı izlenimini verir.

Hayri İrdal, yalnızdır. Her ne kadar yalana şüphe ile yaklaşırsa da "yalanın büyü" onu da farklı biçimde içine alır. Ne Fahim Bey gibi kendisini "yalan dünyaya" sorgusuzca atar, ne de bu dünyada yaşamının hazzından kendini alabilir. Tanpınar'ın "eşikte olma hâli" Hayri İrdal'da ifadesini bulur. Hayri İrdal, yalanı edebiyat ve sanatla eşdeğer görür. Ahmet Hamdi Tanpınar bu romanında dili; "öğretmek, bilgi vermek"ten çok "büyülemek" için kullanır.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip, Fahim Bey ve Biz, *Akşam Gazetesi*, 11 Eylül 1941.
- ANDAÇ, Feridun, *Edebiyatımızın Yol Haritası*, Can Yayınları, İstanbul, 2000.
- ARIK, Şahmurat, Cumhuriyet Öncesi Türk Romanında Değerler Çatışması, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, İkinci Basım, Sayı 65-66-67, Ankara, 2002.
- BENJAMİN, Walter, Son Bakışta Aşk, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- DIKE, Charles C., *Paradigm, Volume 12/2*, Spring 2007.
- EMRE, İsmet, "Yeni Türk Edebiyatının Psikoloji Kaynakları", *TURKISH STUDIES-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-ISSN: 1303-9199, Volume 4/1-I Winter 2009*, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565>, pg.319-355.
- ERGÜVEN, Mehmet, Gerçeğin Maskeleri, *Cogito- "Yalan"*, YKY, İstanbul, Sayı 16, Güz 1998.
- GIRARD, Rene, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- GÖKŞEN, Enver N., Roman Kahramanları, *Yarım Ay*, Sayı 174, 1 Haziran 1943.
- GÜNDÜZ, Osman, "Geleneksel Anlatma Formlarından Çağdaş Romana", *TURKISH STUDIES-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-ISSN: 1303-9199, Volume 4/1-I Winter 2009*, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565>, pg.763-798.
- GÜRBİLEK, Nurdan, *Kör Ayna Kayıp Şark*, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.
- HİSAR, Abdülhak Şinasi, *Fahim Bey ve Biz*, YKY, İstanbul, 2011.

³⁵ TURINAY, Necmettin, *a.g.m.*, sh.611.

- HİSAR, Abdülhak Şinasi, *Kitaplar ve Muharrirler I-Mütareke Dönemi Edebiyatı*, YKY, İstanbul, 2008.
- HORNEY, Karen, *Psikanalizde Yeni Yollar*, Öteki Yayınları, Ankara, 1994.
- KARACA, Nesrin Tağızade, *Abdülhak Şinasi Hisar'ın eserlerinde Geçmiş Zaman ve İstanbul*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- KARATAŞ, Turan, Peyami Safa'nın Yalnızız Romanı, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, İkinci Basım, Sayı 65/66/67, Ankara, Temmuz 2002.
- LUKACS, Georg, *Roman Kuramı*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- MAY, Rollo, *Özgürlük ve Kader*, Okuyanıs Yayınları, İstanbul, 2011.
- MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I- II*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- NARLI, Mehmet, "Otobiyografi ve Roman/Otobiyografik Roman", *TURKISH STUDIES-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*-ISSN: 1303-9199, Volume 4/1-I Winter 2009, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http:// dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.565), pg.901-909.
- SAFA, Peyami, *Yalnızız*, Ötüken Yayınları, İstanbul, sh.2000.
- SAZYEK, Hakan, "Grotesk-Yabancılaşma Bağlamında Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü", *TURKISH STUDIES-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*- ISSN: 1308-2140, Volume 8/4 Spring 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4397>, p.1243-1267.
- ŞAHİN, İbrahim, *Haz ve Günah-Bir Tanpınar Yorumu*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, Ahmet Hamdi Tanpınar Anlatıyor, *Varlık Dergisi*, Sayı 377, İstanbul, 1 Aralık 1951.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004.
- TURİNAY, Necmettin, Fahim Bey ve Biz Romanı Etrafındaki Spekülasyonlar, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı*, İkinci Basım, Sayı 65/66/67, Ankara, Temmuz, 2002.
- YALÇIN, Alemdar, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Günce Yayınları, Ankara, 1998.
- YELLOWLEES, Henr, *Ruh ve Akıl Bozuklukları*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/9 Summer 2014

